PROIECTAREA EDUCAȚIEI JURIDICE DIGITALE: O NOUĂ MODERNITATE?*

DESIGNING DIGITAL LEGAL EDUCATION: A NEW MODERNITY?

CZU: 378.126:340:004 DOI:10.5281/zenodo.6615895

Rodica CIOBANU,
Dr.hab., conf.univ., USM

Summary
The issues addressed in this article are oriented towards arguing for the need to reshape the university legal education, starting from the particularities of the current context in which technology and complexity have revealed novel directions of action, research and development, but also new competences. With a slight reference to the challenges posed by the pandemic, it emphasises the future skills that need to be developed through legal education.

Keywords*: modernization, open society, skills, technology, education*

** Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecţia drepturilor omului" (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Ştiinţifică „Drept Public Comparat şi e-Guvernare", Facultatea de Drept, USM.*

Contextualizare

Tehnologiile digitale au devenit omniprezente, iar dezvoltarea tehnologică a adus schimbări care erau de neînchipuit câţiva ani în urmă, implicând toate aspectele sociale şi cotidiene ale vieţii umane: modul în care comunicăm, atât în mediul profesional cât şi în cel privat; modul în care se încheie tranzacţiile şi se fac achiziţii; modul în care funcţionează mass-media; modul în care inteligenţa artificială îşi crează spaţiu de confort în viaţa cotidiană; modul în care sunt partajate datele personale, modul în care învăţăm şi cercetăm şi multiple alte aspecte ce au schimbat obişnuinţele umane şi socio-profesionale.

În condiţiile actuale, dezvoltarea virtiginoasă a tehnologiilor informaţionale au devenit un substrat fertil şi un imbold major pentru o continuă modernizare a domeniilor ştiinţifice şi a practicilor din cele mai diverse domenii. În prezent, spaţiul informaţional virtual facilitează transferul de cunoştinţe, informaţii, experienţe şi bune practici implementate şi eficiente în diverse părţi ale lumii, de aceea în societăţi creşte presiunea asupra guvernării şi preferinţa pentru modernizare şi standarde de viaţă mai înalte. Expansiunea tehnologiilor la scară mondială, digitizarea masivă a sferelor vieţii şi activităţilor profesionale (în special în perioada pandemiei) au devenit un mediu favorabil dezbaterilor critice şi posibilităţilor de liberă exprimare, un spaţiu al pretenţiilor înaintate guvernării, un areal al solidarizării, coalizării, susţinerii ori respingerii politicilor promovate de autorităţi.

Faptul că a fost impusă identificarea unor formule alternative de organizare a sferelor de activitate socială şi umană în perioada de pandemie pentru a menţine continuitatea activităţilor prioritare şi necesare, au indicat: - pe de o parte, că societăţile nu au fost nici pe departe pregătite pentru astfel de provocări, că au dat dovadă de incapacitate de coalizarea, consolidare, solidarizare şi responsabilizare a guvernărilor şi cetăţenilor în numele unui obiectiv comun; - pe de altă parte, au demonstrat necesitatea revizurii formatului actual, în care în societăţi sunt cultivate valori şi principii general-umane, precum şi conştientizarea gradului de siguranţă pe care îl avem în raport cu fundamentele pe care au fost constituite statele contemparane. „Ceea ce cu siguranţă sesizăm că s-a produs datorită pandemiei este: - saltul tehnologic şi digitizarea masivă a vieţii umane şi sociale; - necesitatea revizuirii fundamentelor normative şi axiologice ale relaţiilor sociale şi a fiinţei umane" [1, p.159]. În aceste condiţii ale tehnologizării, informatizării şi digitizării, parcursul spre modernizare a devine un proces ireversibil, dar care trebuie dirijat din punctul de vedere al raţionalităţii teoretice, dar şi al unei raţionalităţi practice.

Argumente ale schimbării

Printre concluziile formulate la reuniunea extraordinară a Consiliului European din 1-2 octombrie 2020 se menţionează că „Pandemia de COVID-19 a subliniat, necesitatea de a se accelera tranziţia digitală în Europa, iar valorificarea oportunităţilor oferite de această tranziţie este esenţială pentru consolidarea bazei economice, asigurarea suveranităţii tehnologice, consolidarea competitivităţii la nivel mondial, facilitarea tranziţiei verzi, crearea de locuri de muncă şi îmbunătăţirea vieţii cetăţenilor" [2]. La fel, liderii europeni accentuează necesitatea de a proteja valorile UE şi drepturile fundamentale ale cetăţenilor, care trebuie să fie elemente-cheie ale tranziţiei digitale, considerând necesar Comisia Europeană să elaboreze o busolă cuprinzătoare pentru dimensiunea digitală (*Digital Compass*) care să exprime priorităţile digitizării pentru 2030. Pe aceeaşi undă, PNUD indică următoarele: noua etapă a răspunsului la criza COVID-19 se va axa pe sprijinul autorităţilor în a privi dincolo de recuperare, către anul 2030, prioritizând şi gestionând complexitatea a patru domenii: ***guvernarea, protecţia socială, economia verde şi revoluţia digitală*** [3].

Concomitent, se fac auzite voci care atenţionează asupra anumitor pericole care tot mai mult s-au profilat în ultimii ani. Autorul articolului *Guvernanţa tehnologică într-o ordine juridică globală descentralizată* [4] indică tendinţa spre naţionalism şi îndepărtarea de multilateralism, tranziţia spre politici de interior, ca o consecinţă a unui concurs de factori mai puţin economici şi mai mult de natură legală şi etică, care centrează promovarea intereselor ţărilor. Acesta susţine: „La începutul anului 2021, situaţia politică internaţională este tensionată şi trebuie în mod firesc, să fim prudenţi (...). Riscurile nu sunt proprii sau specifice proprietăţii intelectuale sau tehnologiei, dar conflictele privind proprietatea intelectuală şi tehnologia au jucat un rol semnificativ în tendinţa de deconcentrare" [4]. Ca rezultat,

COVID 19 şi razboiul din Ucraina au confirmat tensiunile şi tendinţele conflictuale şi au întărit convingerea că statele trebuie să fie autosuficiente şi capabile de a-şi soluţiona problemele, de a putea răspunde la cele mai diverse provocări ale timpului, dar şi să-şi dezvolte capacităţi de cooperare şi colaborare la nivel regional şi global. Concomitent, tehnologia şi inovaţia au devenit cele care au demonstrat avantajele statelor care au ţinut pasul cu timpul şi dezavantaje pentru cei care au stagnat.

Noţiuni precum *Guvernanţă tehnologică, Guvernare deschisă, Ştiinţa deschisă, Platforme deschise* etc. au devenit tot mai populare. Spre exemplu teoriile cu referire la guvernare şi administrare în sectorul public, dar şi cele cu referire la tehnologiile informaţionale au înaintat conceptul de Guvernare deschisă „un concept atractiv în mod inerent pentru factorii de decizie politică şi pentru cetăţenii cu spirit reformator, iar susţinătorii deschiderii ca instrument pentru inovare, antreprenoriat, relaţii sociale mai bune şi forme democratice de participare şi de luare a deciziilor" [5]. Ideea guvernării deschise o regăsim şi în conţinutul strategiilor de dezvoltare, indicându-se că deschiderea şi împărtăşirea datelor şi informaţiilor publice constituie o politică esenţială în construirea unui guvern deschis, mai responsabil şi mai eficient" [6]. La fel şi noţiunea de *Ştiinţă deschisă*, devenită preferenţială atât în raport cu organizarea, efectuarea, evaluarea, utilizarea, cât şi diseminarea rezultatelor cercetării în contextul promovării şi valorificării la nivel global a rezultatelor obţinute în cadrul cercetării ştiinţifice instituţionale naţionale. Prin raportare la schimbările în curs de desfăşurare şi la eforturile asumate de factori de decizie şi autorităţi de reglementare de a se clarifica în chestiuni legate de legislaţie şi politicile care guvernează procesele de tehnologizare şi inovare actuale, sigur că aceste formule au devenit tot mai prezente în mediile specializate, dar şi în spaţiul public. Anume în contextul tendinţelor de ultimă oră şi se reiterează dependenţe şi interdependenţe dintre guvernare, drept, cercetare, invoare şi tehnologie, etc. ce au demonstrat că sunt necesari paşi importanţi de urmat şi de realizat la nivel de state, în direcţia revizuirii formatului în care acestea sunt practicate şi susţinute în acţiuni instituţionale.

Multiplele beneficii cu care vine tehnologia nu sunt lipsite de provocări semnificative, care necesită nu doar o legislaţie funcţională, pe potriva competiţiei şi inovaţiei tehnologice, capabile de a combate conţinuturi ilegal, de a asigura libertăţi fundamentale (libertatea de exprimare, libertate presei ş.a.) şi democraţia, dar şi capacităţi şi competenţe de a valorifica oportunităţile deschise de tehnologie. În politicile Europene digitizarea se prezintă ca esenţială pentru politicile asumate în special cele care au fost necesare ca răspuns la criza Covid 19 pentru a aduce beneficii şi creşterea rezilienţei sociale. Programul Europa Digitală (Digital Europe) [7] a fost conceput pentru a aduce tehnologia mai aproape de companii şi oameni prin investiţii în domenii precum: supercalculatoare, inteligenţă artificială, securitate cibernetică, competenţe digitale avansate, asigurarea folosirii tehnologiilor digitale în societate şi economie. La fel, au fost identificate necesităţi majore pen-

tru a asigura măsuri de securitate la nivel european cât şi la nivel naţional, formulate competenţe digitale pentru procesul de educaţie, necesare minimalizării decalajelor de cunoştinţe şi de operare cu tehnologiile, dar şi pentru o creştere a competenţelor pentru activităţi profesionale.

Competente pentru o educaţie juridică de mâine

Tehnologia, într-adevăr, poate optimiza procese, poate facilita interacţiunea, poate aduce noi produse şi servicii, adică poate avea multiple avantaje, dar oare poate tehnologia să ne facă mai buni, mai raţionali, mai competenţi, mai morali şi mai pregătiţi pentru a face faţă provocărilor sociale şi umane? Oricare este formula în care tehnologia poate fi valorificată şi încadrată în procesul educaţional pentru a completa bagajul de cunoştinţe şi a contribui la creşterea nivelului de competenţă a studenţilor în general, şi în cazul nostru a studentului la drept în mod particular?

Facultăţile de drept dezvoltă programe menite să exploreze modalităţi creative de a aduce tehnologia şi dreptul împreună, la fel acestea sunt mediul favorabil pentru a pune în discuţie abordarile cu referire la impactul tehnologiilor asupra educaţiei juridice, ţinând cont de necesităţile mediului profesional şi a impactului lor potenţial (tehnologiilor) asupra viitorului profesiei. În acest sens, probabil că trebuie să reflectăm asupra fuziunii dintre practica juridică tradiţională şi instrumentele de lucru de mâine. Conştientizarea acestei dependenţe este pilonul care configurează preferinţele educaţionale actuale şi competenţele necesare a fi înserate în programele de studii ale facultăţilor de drept. Or, până a vorbi despre o implicare mai substanţială a tehnologiilor în practică, chiar dacă ea este deja valorificată parţial, trebuie să ne orientăm spre formula în care tehnologia se valorifică în prezent, şi dacă este necesară revizuirea ori canalizarea spre un alt format ori obiectiv al educaţiei juridice şi al formării de competenţe necesare practicii profesionale. În acestă direcţie opinia pe care o lansăm este cea prin care susţinem necesitatea raţionalizării eforturilor şi cunoştinţelor pentru creşterea eficienţei şi conectării la cerinţele consumatorilor de servicii juridice. Educarea studenţilor în paradigma valorii şi eficienţei dreptului capabili de a oferi acces la justiţie se impune în condiţiile Republicii Moldova ca răspuns al solicitării din partea beneficiarilor de bază (a cetăţenilor şi a statului ca entitate). Şi suntem noi oare capabili, în formatul actual, să implementăm această paradigmă educaţională care se înscrie în expresia „toate noi şi vechi sunt toate".

Agenda europeană privind competenţele [8] publicată de Comisia Europeană în 2020, se bazează pe cele zece acţiuni din *Agenda pentru competenţe 2016 a Comisiei Europene* şi conectată la alte strategii europene (Strategia digitală europeană, Strategia industrială, Strategia pentru întreprinderi mici şi mijlocii, Planul de redresare pentru Europa) stabileşte obiective, în baza unor indicatori cantitativi bine stabiliţi, care urmează a fi atinse până în 2025. Agenda respectă primul principiu al Pilonului european al drepturilor sociale, care stabileşte că „orice persoană are dreptul la educaţie, formare şi învăţare pe tot parcursul vieţii de calitate şi favo-

rabile incluziunii, pentru a-şi menţine şi dobândi competenţe care să îi permită să participe pe deplin în societate şi să gestioneze cu succes tranziţiile pe piaţa muncii" [8]. Din cele 12 acţiuni stipulate în conţinutul agendei vom atrage atenţia la trei care, în opinia noastră sunt cele de referinţă în proiectarea programelor de studii actuale: - una se referă la necesitatea unui consens asupra competenţelor necesare (Acţiunea 1); - alta, exprimă susţinerea iniţiativelor universităţilor şi a oamenilor de ştiinţă (acţiunea 5); - cea de-a treia, încurajarea competenţelor transversale şi antreprenoriale (acţiunea 7). Completând aceste acţiuni cu cele cinci categorii de cunoştinţe şi competenţe necesare juristului de mâine, identificate (de colaborare; proiectare; management de proiect; rezolvarea problemelor; şi învăţare pe tot parcursul vieţii) de către autorul R. Sussking [9], atunci înţelegem că educaţia juridică tradiţională nu reflectă, nu răspunde acestor competenţe multilaterale. Şi, odată ce tendinţa din ce în ce mai mult va fi spre multidisciplinaritate, trebuie să ne determinăm asupra modului în care ele vor fi înserate în procesul educaţional de astăzi.

Având ca reper aceste competenţe, ne orientăm asupra priorităţilor la nivel naţional, care urmează a fi puse în aplicare în următorii ani în domeniul educaţiei juridice iniţiale, adică formarea profesională, precum şi în raport cu promovarea conceptului de învăţare pe tot parcursul vieţii. Argumentul este cel care rezultă din oportunităţile oferite de societatea informaţională, dar care, pentru a fi valorificate în beneficiul personal, profesional şi social, vor fi dependente de capacitatea persoanelor de a-şi dezvolta competenţe adecvate favorabile incluziunii. Cea mai importantă investiţie pe termen lung rămâne a fi cea centrată pe oameni, dar prea puţini dintre ei participă la activităţi de învăţare periodice după educaţia şi formarea iniţială, deoarece adesea fie nu dispun de resurse financiare sau de timp pentru a se perfecţiona şi a dobândi noi competenţe sau nu sunt conştienţi de oportunităţile de învăţare şi de beneficiile acestora. ,,Educaţia trebuie raportată azi la mize psihologice, culturale, economice, sociale având competenţe multiple şi adesea contradictorii. Finalitatea sa ultimă este găsirea formelor de libertate, egalitate, solidaritate, demnitate, prosperitate în societatea post-modernă" [10].

În loc de concluzii

Ce putem face ori care ar trebui să fie atitudinea pe care poate instituţia de învăţământ s-o adopte pentru a contribui la creşterea calitativă a pregătirii profesionale în condiţiile actuale de tehnologizare, pentru a avea o forţă de muncă calificată?

Răspunsul este extrem de simplu, probabil – modernizarea educaţiei juridice. Conceptul de modernizare a educaţiei şi formării profesionale a Comisie Europene [11] indică necesitatea unei formări orientate spre competitivitate durabilă, echitate socială, rezilienţă, competenţe care definesc principiile educaţiei. La fel, se reiterează dreptul fiecărei persoane la educaţie de calitate, formare şi învăţare necesare pentru o incluziune favorabilă. De aceea, pentru a iniţia moder-

nizarea, este necesar să optăm pentru evaluarea și conștientizarea situației actuale din sistemul educațional și cel profesional, al caracterului complex și multilateral al problemelor, al rolului tehnologiilor și al modului în care acestea influențează dezvoltarea și aplicarea dreptului, precum și considerarea multiplelor probleme de natură etică (cele care se referă la persoană, controlul informației, ș.a.) - toate indică spre acțiuni necesare în vederea re-formatării parcursului educațional profesional.

În acest sens, managementul educației juridice devine o tehnologie specializată de răspuns la provocările de mâine, iar tehnologia, ca instrument al cunoașterii, ca instrument al conectării discursului academic la practicile juridice și în calitate de capacitate de adaptare rapidă la nevoile pieței serviciilor juridice și garantarea competențelor pentru viață și dezvoltare profesională. Astfel, Facultatea se prezintă atât ca centru educațional și de cercetare bazat pe inovare, capabil de a identifica indicatori de calitate și competență a serviciilor educaționale juridice, iar Societatea deschisă și Știință deschisă anunță schimbări nu la nivel de retorică, dar la nivel de acțiuni, anunță o nouă modernitate - **modernitatea și modernizarea juridică a tehnologiei, a informațiilor, a cunoștințelor și competențelor**.

Referințe bibliografice:

1. Ciobanu R. Relevanța sinergiilor sociale în diminuarea impactului crizei pandemice. În: *Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie*. Chișinău: Tipografia LexonPrim. 2021, pp. 134-169.
2. Reuniunea Consiliului Europei din 1-2 cotombrie 20220. [citat 05.03.2022]. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/a-digital-future-foreurope/.
3. PNUD. [citat 05.03.2022]. Disponibil: https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/coronavirus.html
4. Frederick M. Abbott. Technology Governance in a Devolved Global Legal Order. [citat 05.03.2022]. Disponibil: https://frederickabbott.com/content/technology-governance-devolved-global-legal-order-lessons-china-usa-strategic-conflict.
5. Ingrams A., Piotrowski S., Berliner D. Learning from our Mistakes: Public Management reform and the Hope of Open Guvernment. In: *Perspectives on Public Management and Governance*, Volume 3, Issue 4, December 2020, Pages 257–272. [citat 05.03.2022]. Disponibil: https://academic.oup.com/ppmg/article/3/4/257/5721733
6. Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani. [citat 05.03.2022]. Disponibil: https://acad.ro/bdar/strategiaAR/doc14/Strategia-Sinteza.pdf.

7. Programul Digital Europe. [citat 05.03.2022]. Disponibil: https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2018/0227(COD)&l=en.
8. European Skills Agenda (ALMA). [citat 05.03.2022]. Disponibil: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1223&langId=en.
9. Sussking R. The future of Law. Facing the challenges of information technology. Oxford: Clarendon Press, 1996.
10. Niculicea S. Rolul educaţiei în formarea capitalului uman în România. Craiova: Editura Universitaria Publishing House, 2007.
11. Skills fosr jobs. [citat 05.03.2022]. Disponibil: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1507&langId=en
12. Employment, Social Affairs and Incusion. Comisia europeană. [citat 05.03.2022]. Disponibil: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1223&furtherNews=yes&newsId=10118.